

Némely történetek a messze múltnál is régebbi időben keletkeztek, nem is tudjuk, hogy mikor. Talán akkor, amikor a mesék, a regék, az imádságok, az énekek meg az országos és napi események még egybevegyülten keringtek a világban. Tehát akkoriban, amikor a fájdalom még tartotta a rokonságot az örömmel és viszont. Az a világ még a Teremtés szötte volt. Olykor ma is föl-föllobbannak színei a tömeges lélekirtástól valami szerencse folytán megmenekült gyermeki szívekben.

E messzi múlt szövedékéből kiszakadt, s valami csoda folytán ránk maradt foszlányokat már bajosan, okoskodva olvassuk, sőt, értékük megértése helyett megalégszünk annyival, hogy rájövünk: ez vagy az a részlet ekkor vagy akkor már létezett, sőt, talán összefüggött a... De hogy mivel, hogyan és mióta – ezen az úton botladozva gondolatunk lába gyakran kibicsaklik...

Manapság bárgyú hirdetésekhez vagyunk szokva, meg idétlen úrhajós- és rémfilmes hazudozáshoz. Immár a fiatalabbak szülei is ezen a tápon nevelkedtek. Nem csoda, hogy agyunk is erre állt be, se szívünk, se lelkünk sem kívánkozik magasabbra.

Etana égberagadása sumer kori pecséthengeren. (Bérczi Szaniszló rajzmásolata, Égberagadás, földreszállás c. füzet hátsó borítója. A művész engedelmével.) Talán nem tudjuk pontosan megállapítani, hogy kiket és miket látunk a pecsétnyomat élettől és tárgyaktól dús rajzán. Mit keresnek ott és mit találnak?

Ők volnának az örök földhözragadtak?

És Etana volna az, aki a sast ölelve a magasba emelkedik? Megy, száll fölfelé, hamarosan a kettős holdat is elhagyja...

„Így szólt a sas Etanához:

Induljunk föl, Anu egébe!

Mellemre feszítsd melledet,

fogózz két szárnyam zászlajába,

oldalához szorítsd oldaladat!” (Rákos Sándor fordítása)

A pásztor terelte báránycapat élén jó ismerős, egy rackajuh áll. Előkelő jószág, mert latin neve is van: *Ovis aries strepsiceros hungaricus*.

Miként került e jellegzetes magyar juh fajta oda? Majd onnan ide? A lexikon szerint őse Délnyugat-Ázsiában élt *arkal* volt (*Ovis vignei* var. *arkal*). Ott házasították először a juhokat. *Bökönyi Sándor* akadémikus, a régészeti állattan, az archeozoológia egyik megalapítója szerint a magyar racka a népvándorlás korában jelent meg a Kárpát-medencében, egyedül nálunk őshonos.

*

Tudjuk, talán, hogy maga az eposz, vagy legalábbis annak Etana mennybe-emeléséről szóló része a sumer időben gyökerezik: „*Etana, a népek pásztora, aki az égbe is feljutott, aki minden országban szilárdá tette hatalmát, 1560 évig uralkodott*” a vízözön utáni első királyságban. Ez természetes, hisz élő ember égbe jutása az istenekkel való különlegesen jó viszonyát jelzi.

A népek pásztora cím miatt érezték magukat hivatalosnak az égbeszállás nagy eseményére a juhok?

Az Etana-eposz *akkád* epikus irodalmi mű. Eredeti címe *Ala isziru iláni*, magyarul: „Várost terveztek az istenek”. A hagyomány szerint a mű szerzője *Lu-Nanna*, a hét sumér bölcs egyike volt, és a Kr. e. III. évezred elején élt. Talán. Tehát a sumér ember alkotása nyomán keletkezett akkád mű csak mai alakjában akkád, igazából sumér? Valahogy úgy, ahogy *Shakespeare* Hamletje középkori dán legendából eredt, hogy *Arany János* fordításában nem csak a XIX. századi, de a mindenkori magyar kultúra, sőt, az emberi gondolkodás szerves és alapvető része legyen...

Csak hogy szokjuk az idő távlatát, egy becslés: Etana története talán öt- legföljebb hatezer éves. Talán. Talán, mert a megelőző időből nincs semmilyen adatunk, nem is sejtethjük, milyen volt a viszony Menny és Föld között. Csak körülbelüli sejtéseink lehetnek.

Körülbelül – annyi, mint körül és belül. Képzeljünk el egy hordót kívülről és belülről. A kettő közé ne toljunk semmit, ami a körül a belültől elválasztja, csupán szemléljük, ami ott szemlélhető...

A műnek több változata maradt fenn. A legterjedelmesebb vélt „eredeti” akkád szöveget, ami nyilván a régebbi sumér „korszerűsítése” kívánt lenni, sajnos nem kímélte az idő, ám egy óbabiloni és közép-asszír meg két új-asszír fogalmazvány – tehát négy későbbi szöveg – alapján helyreállítható, ha nem is hiánytalanul.

Az uruki epikus ciklus – amelynek része a híres Gilgames-eposz is – szintén hatással lehetett megírására. Tehát mondhatjuk, hogy az Etana-eposz az egész mezopotámiai szellemi élet tanúja.

*

Úgy látszik, hogy az eredeti mezopotámiai kultúrák pusztulása nem volt teljes, mert a művek részletei, sőt, lényege évezredekken át dacolt az idővel – nyilván a szétszóródó, ide-oda sodródó népcsoportokkal együtt. Ki-ki mentette szíve-lelke kincseit, közjük érte az őseitől rámaradt legendák, emlékek fontosabb részeit is. Ezek beleivódtak a kultúrahordozó népek hitvilágába, az eposzokba, majd onnan a mesékbe.

Választott témánk szerint három mesetípusba: az egyik alvilágjárásról szól, a másik az innen való fölemelkedésről, a harmadik az égbe való elragadásról, másként szólva a mennybevitelről.

*

Az előbbire példa a Fanyűvő, Fehérlófia, stb. címeken ismert meséink csoportja, melyben az égi származású főhős leszáll az alvilágba. Odalent megvív az ottani királyokkal: a három, a hét, a tizenkétfejű sárkánnyal. Mindet legyőzi, kastélyukat almává változtatja, s fölküldi társaihoz a felső világba. Helyesebben a középső világba, az emberekébe, ahonnan a sárkányok a királylányokat elrabolták.

Társai azonban elárulják Fehérlófiát – hadd ne soroljunk közismert neveket és egyéb részleteket – így ő kénytelen más utat keresni a középső világba való visszajutásra. Talál is egy griffmadár-fészket három fiókéval. Vihar támad, hatalmas jégdarabok zuhognak, ám a hős saját testével megoltalmazza a kis griffeket. A hazatérő anyamadar viszonzásul megígéri, hogy fölrepíti Fehérlófiát az emberek világába. Elindulnak. Visznek magukkal három ökröt, három hordó bort, hogy az óriás madár jó erőben maradjon. Végül Fehérlófia a saját combjából vág neki egy jókora darabot, hogy fölrjenek. A jó griff odafönt visszaöklendezi neki a combhúst.

Így jutnak föl a Napvilágra.

*

A legendák világából átlépünk az írott és sok más módon is adatolt történelembe, aminek jóvoltából az őshagyomány hirtelen összekapcsolódik az avar vagy hun vezérek-fejedelmek életével. Például lakomáival és udvari mestereik ötvösművészetével. A hunokról biztos és megfejtett nyelvi adatunk egyelőre nincsen, de az avarok magyar beszédét írás emlékek tanúsítják.¹

Talán az égi út azon pillanatát ábrázolja a Nagyszentmiklósi Kincs 7. századi korszának domborítása, melyen ember-utasa éppen inni ad az őt magasba repítő madárnak?

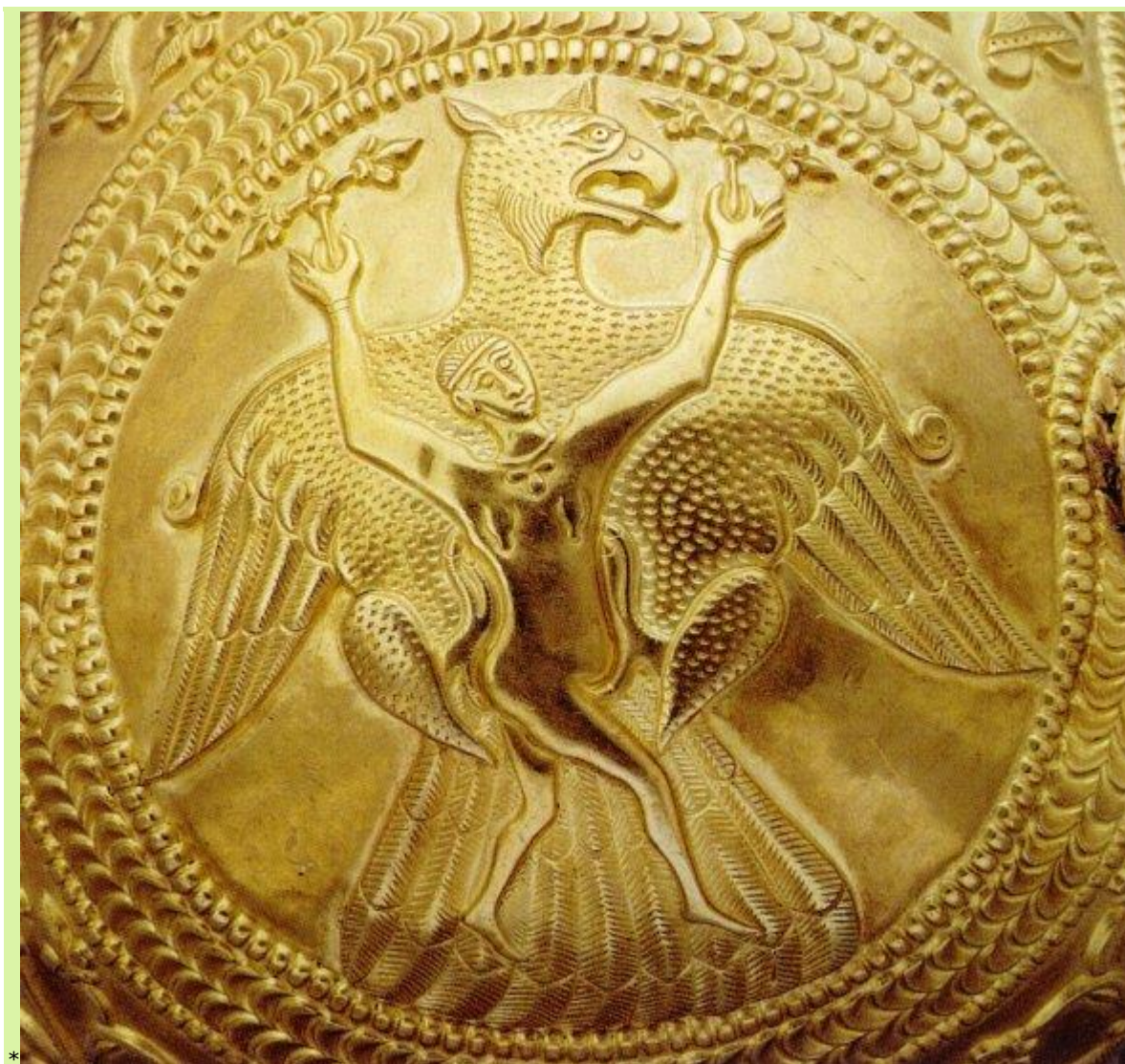
---

¹ Környei csontlemez (VI. sz.), Szavasi tütartó (VIII. sz) föliratai. Megfejtő: *Vékony Gábor*.

Nagyszentmiklósi kincs 7. sz- korszó égberagadási jelenete

Lássunk ugyan e témára egy másik munkát – ugyancsak a Nagyszentmiklósi Kincs tárgyai közül.

Nagyszentmiklósi kincs, 2. sz. korszó. *Bálint Csanád* régész megállapítása szerint a lelet darabjai a VII.-VIII. sz. közt készülhettek. Úgy véli, hogy ez a 2. sz. korszó talán a lelet legkésőbbi tárgya. A Nagyszentmiklósi Kincs keletkezési idejéről vitáznak a hivatottak, némelyek Attila korát – V. század – is ide veszik.

*

Nekünk, magyaroknak, a mi Tündér Ilonánk jut eszünkbe róla, akinek kastélya titkos-tiltott szobájában, szárnyánál fogva falra szögezve raboskodott a sárkány. A tilalom ellenére a hős bement hozzá: a sárkány persze becsapta és megszökött, ráadásul Tündér Ilonát is elrabolta.²

*

A Kr. e. III. évezred végén, a Dél-Urál környékén, az ottani kőkorszaki ugor világban, váratlanul megjelent a teljes bronzkori fölkészültséget mutató andronovói kultúra, a szabar/szabir tárgykészítés valamint művészet alkotásaival. Hencégés nélkül, csöndesen megjegyezzük, hogy ily módon a mi bronzműveseink szellemi és szakmai fölkészültségét hirdetik. De még ennél is többet: bekapcsolódtak az emberiség igen ősi emlékei művészi rögzítőinek sorába.

---

²A történetet sokan földolgozták a Nagyszentmiklósi kincsig. Alapos összefoglalását ad *Szili István* Etana mennyei utazásától Emese álmáig c. könyvében *Bérczi Szaniszló* rajzaival Mikes International Hága, Hollandia 2013.

*

Az ún. „permi bronzok” készítése jóval a Krisztus előtti időkben kezdődött. Módszeres föltárásuk még messze van a befejezettségtől. Hogy csak egy okot vegyünk, az Urál-vidék hajdan szabirok lakta tája, ahol a legtöbb városuk állt, a közelmúltig a Vörös Hadsereg titkos támaszpontjainak elrejtésére szolgált...

A bennünket most közelebbről érdeklő ún. *sárkányemberes bronzöntvények* eddig előkerült példányai nagyjából a Nagyszentmiklósi kincs tárgyainak kortársai. Keletkezési idejük zömmel a VI-IX sz., egész korszakot ölel át, a művek mégis oly erősen hasonlítanak egymáshoz, hogy föl kell tételeznünk a mögöttük álló képzetek egységét és állandóságát.

Láttuk, hogy a Nagyszentmiklósi kincs mestereire szemlátomást erősen hatott a korabeli bizánci aranyművesség ízlése, l. pl. a 7. sz. korszó égberagadottjának „barokkosan loknis” hasát és mellét. A permi alkotókat ilyen hatások szerencsére elkerülték. Az ő műveik az idő haladtával egyre tisztultak, mélyültek, egyszerűsödtek.

Sok közöttük rongált, viseltes. Ma már nem tudhatjuk, hogy minek köszönhetik fönnmadásukat: adjunk hálát Istennek, hogy ilyen remekművek maradtak ránk, még ha olykor sérült állapotban is.

*

Ha türelmesen vizsgáljuk a bronzokat, rájöhethetünk, hogy nem csupán kortársai, de szellemi ikertestvérei a Nagyszentmiklósi aranylemez-domborításoknak. Meg Etana égbe-emelésének. Mintha ugyanazt a mitológiai eseményt dolgoznák föl. Persze ki-ki a maga nyelvén.

Ennek és a következő bronzmunkának az alkotó művésze erősen átfogalmazta a korábbi kompozíciót. A „fölső világba” emelendő hőst a szállító lény mellére helyezte. De nem teljes alakját, hanem csupán a leglényegesebb részét, a fejét ábrázolta. Jól kivehetően nem levágott, hanem eleven fejként.³

---

³Ez és a következő kép V. A. Oborin és G. N. Csagin Csudszkije drevnosztyi Rifeja (Permszkoje knyizsnoje izdateljszto, 1988) c. könyvéből való.

A VIII-IX. századi permi bronzöntvényen ismét *Tündér Ilona* gyönyörű, szív alakú arcát csodálhatjuk. Sajnos csonka a sárkány szárnya. Ő maga háromfejű, mint az *Égigérő fa* című, főntebb említett népmesénkben. Ám a fejek kopottak, vagy netán öntéshibásak – esetleg ezért kerülhetett selejtbe a mű, s maradt ránk. A sárkány talán éppen most szabadult meg és repül, és két kezével markolva rabolja *Tündér Ilonát*. Hogy asszonyának szánja, s nem eledelnek, és nem is szolgálaként viszi másnak, például egy még több fejű sárkánykirálynak, erre utal a nő hajában a csókolózni készülő madár (galamb?)pár. A madarak szerelme eszerint a mi népdalainkban is jelképezik az érzelmeket. Lám az ábrázoló művészetben is. Miként erre pásztoraink faragásai, szötteink, hímzéseink további sok ezer példával szolgálnak.

*

Ajánlatos nem csak nézegetni, de alaposan tanulmányozni e nagyjából honfoglaláskori műveket. Különösen a művészi tapintat miatt. Az igazi művek – a történelem valamennyi szakaszában – nehezen adták elő titkaikat. Rejtőzködtek, helyesebben megkívánták nézőiktől, hogy vegyék a fáradságot és mélyedjenek el a részletekben. Aki ugyanis még erre a csekély szellemi erőfeszítésre is képtelen, az nem meri elhinni, hogy ezen és az előző műveken igencsak hasonló esemény zajlik. Még talán akkor sem fogja tudni, hogy mit lát, ha százszor elmagyarázzák, vagy ezerszer levetítik neki.

*

*